

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том X

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1962

10746

57

НЗ4

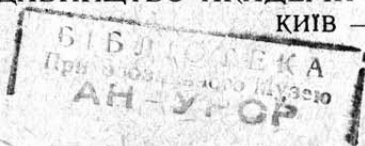
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАУКОВО-ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Том X

16726

ВИДАВНИЦТВО АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
КИЇВ — 1962

У збірнику вміщено статті з питань палеозоології, ботаніки та зоології, зокрема подано матеріали про викопну фауну нижнього девону і верхньої крейди Волино-Подільської плити, про рослинність високогір'я Українських Карпат і динаміку ґрунтової вологи в трав'янистих і деревних рослинних асоціаціях протягом вегетаційного періоду, про еколого-біологічні особливості деяких кормових рослин Карпатських полонин та географічне поширення і мінливість деяких видів мохів, огляд досліджень личинок паразитних трематод в УРСР, про сезонну динаміку каріофілід — паразитів риб, гельмінтів птахів і свійських тварин, комах — стовбурних шкідників дерев, про чисельність, добову активність і склад їжі птахів та про біологію миші жовтогорлої.

Розрахований на працівників геологічної розвідки, на ботаніків, луківників і лісівників, зоологів, паразитологів, працівників рибного і мисливського господарства, викладачів і студентів вищих учбових закладів біологічного, сільськогосподарського і ветеринарного профілів.

Редакційна колегія:

член-кореспондент АН УРСР А. С. Лазаренко (відповідальний редактор), кандидати біологічних наук М. І. Черкащенко, В. І. Здун, К. А. Малиновський, канд. геолого-мінералогічних наук С. І. Пастернак, М. Н. Тищенко (відповідальний секретар)

Научные записки, том X

(На украинском языке)

Друкється за постановою вченої ради Науково-природознавчого музею Академії наук Української РСР

Редактор В. А. Коваль

Технічний редактор О. М. Лисовець

Коректор М. Т. Максименко

БФ 03158. Зам. № 18. Вид. № 428. Тираж 400. Формат паперу 60×92/16. Друк. фіз. аркушів 8,25 + вкл. Умовн. друк. аркушів 8,25 + 0,75. Обліково-видавн. аркушів 9,4. Підписано до друку 17. IV 1962 р. Ціна 50 коп.

Друкарня Видавництва АН УРСР, Львів, Стефаника, 11.

ПАЛЕОЗООЛОГІЯ

ДО ФАУНИ ЦЕФАЛАСПІД ПОДІЛЬСЬКОЇ ПЛИТИ

П. П. Балабай

Вперше про цефаласпід Подільської плити згадує А. Альт (1874), який описав фрагменти *Auchenaspis* Eger. Пізніше це питання докладно опрацював В. Зих. У праці, опублікованій в 1927 р., він згадує два види цефаласпід: *Cephalaspis lyelli* Ag. і *C. satwey* Ag., а в праці, опублікованій у 1937 р., подає докладний опис *C. kozlowskii*. В останній праці автор повідомляє, що він знайшов і дослідив понад 30 (і навіть 60) видів цефаласпід. На жаль, цих матеріалів Зих у зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни опублікувати не встиг.

Частина їх була передана кафедрою палеонтології Львівського університету в наше розпорядження, частина загубилася під час війни.

Передані нам матеріали Зиха, доповнені нашими власними збірками, і покладені в основу даної статті. Всього було опрацьовано 91 екземпляр цефаласпід різного ступеня збереження: від майже суцільних головних щитів до уламків, які не піддавалися визначенню.

Особливо багатими на рештки цефаласпід виявилися береги Дністра між Заліщиками і Устечком, тобто «І зона» Подільського олд-реду (Балабай, 1959). Але цефаласпід зустрічаються і вище на Дністрі — до гирла р. Баришки (рис. 11), в басейні р. Серету, на р. Джуринці, Стрипі, Коропці.

Переважна більшість знайдених цефаласпід належить до покладів нижнього девону (олд-реду).

Описані в цій статті нові види зберігаються у фондах Науково-природознавчого музею АН УРСР. Нижче подаємо опис знайдених видів.

1. *Cephalaspis rogalai* Z y c h (in coll.)

Досліджено 21 екземпляр.

Порівняно невелика форма. Головний щит звужений наперед. Довжина (від переднього краю щита до лінії, що сполучає кінці

бічних рогів) — 60 мм, ширина (між кінцями рогів) — також 60 мм. Виразні бічні електричні поля. Відстань між орбітами — 4 мм, ширина орбіти — 5 мм. Бічні роги порівняно недовгі (14—16 мм), вузькі.

Рис. 1. *Cephalaspis rogalai* Zych:
а — *C. rogalai* Zych, з с. Городниця,
б — схема будови *C. rogalai* Zych.

Рис. 2. *Cephalaspis feliciae* Zych, Білий потік.

Місцезнаходження — Острівчик, Городниця, Устечко, Різдва-ний, гирло р. Джурички. Олд-ред.

2. *Cephalaspis feliciae* Zych (in coll.)

Досліджено один екземпляр.

Головний щит витягнутий в ростро-каудальному напрямі. Довжина — 80 мм, ширина — 72 мм, довжина рога — 30 мм.

Форма дуже близька до *C. rogalai*. Різниця в загальній конфігурації і пропорціях.

Знайдено на Білому потоці. Олд-ред.

3. *Cephalaspis major* sp. n.

Досліджено чотири неповних екземпляри, від яких збереглися в основному контури щитів (рис. 3).

Довжина від рострального краю до лінії, що сполучає кінці рогів, — 165 мм, ширина між кінцями рогів — 175 мм, довжина рога — близько 70 мм.

Місцезнаходження — села Городниця, Іване. Олд-ред.

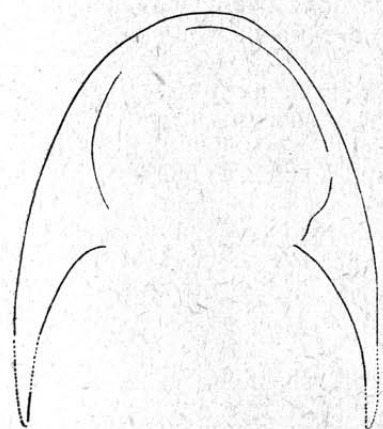

Рис. 3. *Cephalaspis major* sp. n., зразок № 25579, с. Городниця, $\times 0,5$.

4. *Cephalaspis podolica* sp. n.

Досліджено 10 екземплярів.

Довжина — 125 мм, ширина — 140 мм, довжина рога —

57 мм, відстань між орбітами — 11 мм, діаметр орбіти — 7 мм. Головний щит спереду заокруглений. Бічні електричні поля у вигляді вузьких смужок. Бічні роги порівняно вузькі — в середній

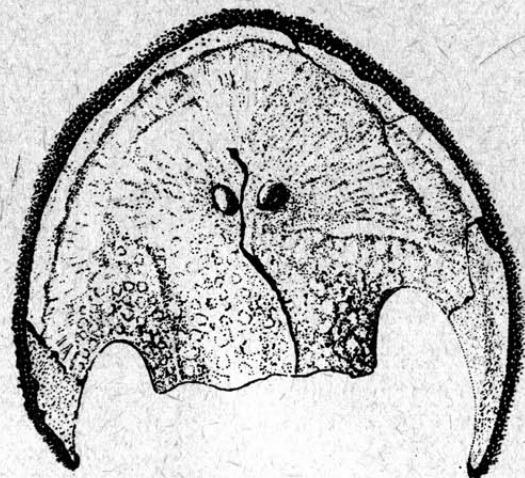

Рис. 4. *Cephalaspis podolica* sp. n., зразок № 25562, с. Устечко.

частині до 10 мм. В екзоскелеті багато полігональних пластинок. Крім головного щита, зберігаються стоншені тулубові частини.

Місцезнаходження — села Городниця, Іване, Устечко, Хмельова. Олд-ред.

5. *Cephalaspis sjöstremi* Zych (in coll.)

Досліджено п'ять екземплярів.

Довжина — 70—80 мм, ширина — 105 мм, довжина рога — 20—40 мм.

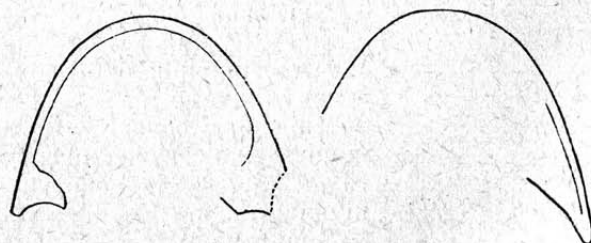

Рис. 5. *Cephalaspis sjöstremi* Zych, Різдва, $\times 0,5$.

Ширина щита помітно більша, ніж довжина. Передній край заокруглений. Роги короткі, широкі в основі (близько 17 мм).

Знайдено в селах Різдва, Устечку, Киданові. Олд-ред.

6. *Cephalaspis* sp. 1.

Досліджено один екземпляр (загальна конфігурація щита).

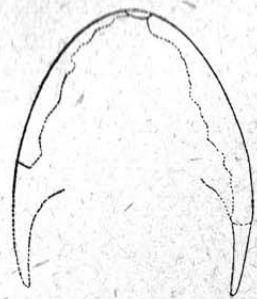

Рис. 6. *Cephalaspis* sp. 1, зразок № 6, Поділля, $\times 0,5$.

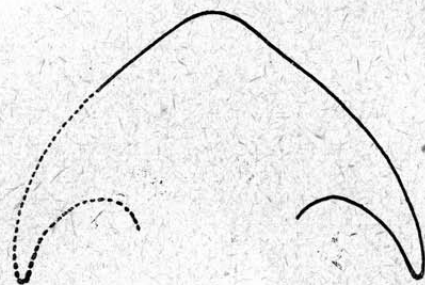

Рис. 7. *Cephalaspis djurinensis* sp. n., с. Буряківка.

Довжина — 145 мм, ширина — 140 мм, довжина рога — 50 мм. Поділля. Олд-ред.

7. *Cephalaspis djurinensis* sp. n.

Досліджено два екземпляри. Ширина головного щита — 120 мм, довжина — 80 мм. Передній край злегка заокруглений. Ріг порівняно короткий (24 мм), широкий. Відстань між орбітами — 7 мм, ширина орбіти — 7 мм. Знайдено в с. Буряківці на р. Джуриці. Олд-ред.

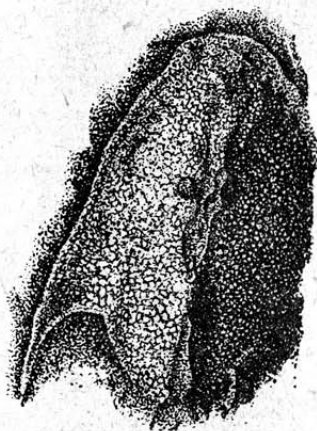

Рис. 8. *Cephalaspis mikrolepidota* sp. n., зразок № 17323, с. Устечко, $\times 0,5$.

8. *Cephalaspis mikrolepidota* sp. n.

Досліджено чотири екземпляри. Загальна форма більш-менш трикутна. Довжина — 80 мм, ширина — 120 мм, ширина орбіти — 5 мм, відстань між орбітами — 8 мм. Ріг коротенький, в основі дуже широкий, на кінці дуже звужений. Довжина рога — 25 мм. На поверхні щита дрібні пластинки. Знайдено в селах Городниці і Устечку. Олд-ред.

9. *Cephalaspis* sp. 2.

Досліджено один екземпляр.

В цілому форма широко трикутна. Довжина — 68 мм, ширина — 86 мм. Роги короткі, широкі. Довжина рога — 20 мм. Поділля. Сірий пісковик олд-реду.

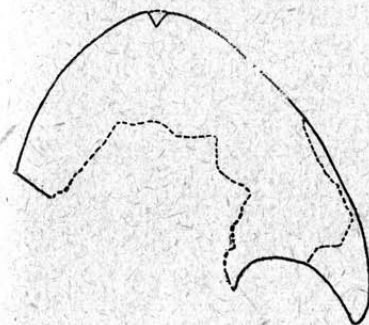

Рис. 9. *Cephalaspis* sp. 2, зразок № 25566. Поділля.

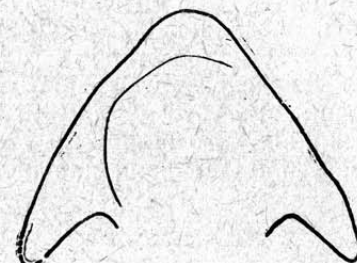

Рис. 10. *Cephalaspis elegans* Zuch, с. Хмельова.

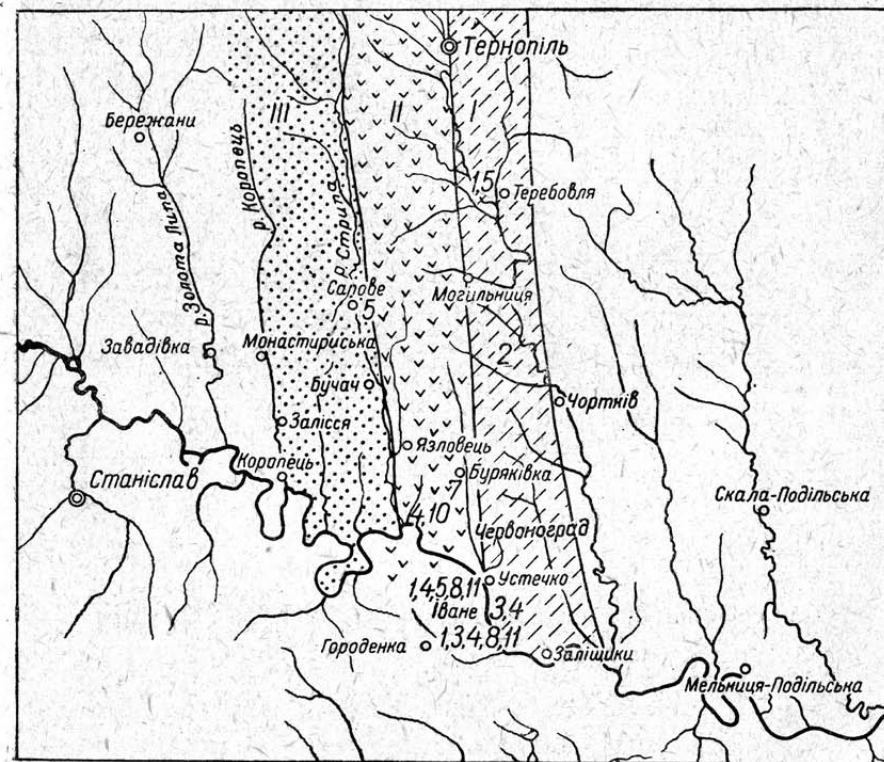

Рис. 11. Схема розміщення цефаласпід в олд-реді Поділля. Номери цефаласпід поставлено відповідно до вищенаведеного опису. I, II, III — зони Подільського олд-реду за нашим розчленуванням (Балабай, 1959).

Досліджено один екземпляр.

Порівняно невелика форма. Головний щит більш-менш трикутний. Довжина щита — 60 мм, ширина — 85 мм. Край щита розширений на передньому кінці і в основі рогів. Роги короткі, масивні, завдовжки до 20 мм.

Місцезнаходження — с. Хмельова. Олд-ред.

Наведене свідчить про те, що представники роду *Cephalaspis*, поширені в усьому олд-реді Поділля, особливо часто зустрічаються в нижніх його шарах — у «I зоні» Подільського олд-реду. Отже, зрозуміло, що вони найчисленніші в Городниці, Іване і Устечку.

ЛІТЕРАТУРА

- Балабай П. П., К вопросу о вертикальном распространении птераспид Подольского олд-реда, Сб. Львовск. геол. об-ва, № 4, 1957.
 Балабай П. П., До фауни птераспид Подільської плити, «Геол. журн. АН УРСР», XIX, вип. 4, 1959.
 Alth A., Über die palaeoisichen Gebilde Podoliens und deren Versteinerungen, Wien, 1874.
 Stensio E., The downtownian and devonian Vertebrates of Spitzbergen, р. I. Cephalaspidae, Skr. Svalborg 12, 1927.
 Zych W., Old-Red podolski, Prace Pol. Inst. Geol., II, zes. I, Warszawa, 1927.
 Zych W., Cephalaspis kozlowskii z Downtonu Podola. Arch. Tow. Nauk. we Lwowie, IX, 1937.

К ФАУНЕ ЦЕФАЛАСПИД ПОДОЛЬСКОЙ ПЛИТЫ

П. П. Балабай

Резюме

В олд-реде Подолии, кроме ранее описанных А. Альтом (1874) и В. Зыхом (1927) четырех видов цефаласпид, нами описано четыре новых вида — частично из коллекции Зыха, частично из сборов Научно-природоведческого музея АН УССР: *Cephalaspis major*, *C. podolica*, *C. djurinensis*, *C. microlepidota*.

Названные виды встречаются в разных местах отложений олд-реда Подолии, но особенно многочисленны в нижних его слоях — в «I зоне» (Городница, Иване, Устечко) (Балабай, 1959).

ПАЛЕОЗООЛОГІЯ

CHLAMYS (AEQUIPECTEN) WISNIEWSKII — НОВИЙ ВИД З ВЕРХНЬОКРЕЙДОВИХ ВІДКЛАДІВ

С. І. Пастернак

У 1921 р. Т. Вісньовський описав маленького, невідомого в літературі, пектена, але не дав йому назви. Тепер у нашій колекції пектинід з крейдових відкладів Волино-Подільської плити зібрано 12 подібних зразків, які вже дають підставу для встановлення нового виду. Вони переважно добре збереглися, але відслонені лише з внутрішнього боку. Скульптуру видно лише на двох зразках, у яких відпрепаровано зовнішній бік.

Всі зразки зберігаються у фондах Науково-природознавчого музею АН УРСР.

Chlamys (Aequipecten) sp. n. Wiśniowski.

1921. *Pecten* sp. Wiśniowski, Fauna małżów, str. 86, fig. 2.

Опис. Черепашка маленька, рівностулкова, кругла, слабо випукла, трохи нерівнобічна. Довжина звичайно трохи більша за висоту. Примаківковий трикутник низький. Його передній бік прямий або злегка угнутий, задній — незначно опуклий. Середня лінія стулки нижнім кінцем трохи відхилена до переду. Висота черепашок — 4,6—6,3 мм, індекс довжина — висота 100—109, апікальний кут — 108—115°.

Скульптура складається з тоненьких радіальних і трохи ширших концентричних реберець. У місцях, де вони перетинаються, утворюються маленькі горбики. Кількість радіальних реберець — 40—50. Міжреберні проміжки плоскі, у два-три рази ширші за ребра. В результаті цього на поверхні стулки видно густу сітку.

Обидва задні вушка однакові, майже прямокутні, від стулок не відмежовані виразним згином. Їх задні краї поступово переходять у комісуру, не утворюючи кутів.

Передні вушка трохи більші, з них праве — з глибоким бісусним вирізом. Скульптура вушок така ж, як і стулок.

Замковий край прямий. Його довжина трохи більша, ніж дві третини довжини стулки.

ЗМІСТ

Палеозоологія

П. П. Балабай, До фауни цефаласпід Подільської плити	3
С. І. Пастернак, <i>Chlamys (Aequipecten) Wiśniowski</i> — новий вид з верхньокрейдових відкладів	9
С. П. Коцюбинський, Нові морфологічні ознаки в будові черепашок інocerамів	12
В. І. Гаврилишин, Поширення рядозубих пластинчатозябрових в сеноні Галицько-Волинської западини	16

Ботаніка

К. А. Малиновський, Вологість ґрунту деяких трав'янистих асоціацій субальпійського поясу Карпат	22
В. Г. Колищук, До характеристики типів ялинових і букових лісів Карпат за вологістю ґрунту	33
І. В. Вайнагій, Вплив періодичного проморожування на проростання насіння деяких трав'янистих рослин Карпат	45
Г. Я. Ермаченко, Деякі еколого-біологічні особливості щучника дернистого (<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. V.) на Чорногорі	55
В. М. Мельничук, Реліктові місцезнаходження деяких видів листяних мохів у Львівській області	63
К. О. Улична, Мінливість видів роду <i>Dicranum</i> Hedw.	70

Зоологія

В. І. Здун, Дослідження личинкових форм <i>Digenea</i> в молюсках Української РСР і суміжних територій	75
О. П. Кулаківська, Сезонні зміни у представників родини Caryophyllaeidae (Cestoda) в умовах західних областей УРСР	88
М. Н. Тищенко, До вивчення тонкошийого цистицерка <i>Cysticercus tenuicollis</i> у сільськогосподарських тварин західних областей УРСР	94
М. І. Сергієнко, Матеріали до вивчення видового складу присиснів та стьожкових черв'яків водноболотних птахів верхньої течії Дністра	97
І. К. Загайкевич, До вивчення поширення і біології вузькотілих златок роду <i>Agrilus</i> Curtis в УРСР	101
М. І. Черкащенко, Чисельність, добова активність та склад їжі гніздових птахів долини верхньої течії Дністра	112
М. П. Рудишин, Матеріали до вивчення миші жовтогорлої в західних областях УРСР	122
Павло Павлович Балабай	128

СОДЕРЖАНИЕ

Палеозоология

П. П. Балабай, К фауне цефаласпид подольской плиты	3
С. И. Пастернак, <i>Chlamys (Aequipecten) Wiśniowski</i> — новый вид из верхнемеловых отложений	11
С. П. Коцюбинский, Новые морфологические признаки в строении раковин иноцерамов	15
В. И. Гаврылишин, Распространение рядозубых пластинчатозяберных в сеноне Галицко-Волинской впадины	20

Ботаника

К. А. Малиновский, Влажность почв некоторых травянистых ассоциаций субальпийского пояса Карпат	32
В. Г. Колищук, К характеристике типов еловых и буковых лесов Карпат по влажности почвы	44
И. В. Вайнагий, Влияние периодического промораживания на прорастание семян некоторых травянистых растений Карпат	53
Г. Я. Ермаченко, Некоторые эколого-биологические особенности щучки дернистой (<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. V.) на Черногоре	62
В. М. Мельничук, Реликтовые местонахождения некоторых видов листовых мхов во Львовской области	69
К. О. Улична, Изменчивость видов рода <i>Dicranum</i> Hedw.	73

Зоология

В. И. Здун, Исследование личиночных форм <i>Digenea</i> в моллюсках Украинской ССР и смежных территорий	87
О. П. Кулаковская, Сезонные изменения у представителей семейства Caryophyllaeidae (Cestoda) в условиях западных областей УССР	93
Н. Н. Тищенко, К изучению тонкошеего цистицерка (<i>Cysticercus tenuicollis</i>) у сельскохозяйственных животных западных областей УССР	96
М. И. Сергиенко, Материалы к изучению видового состава сосальщиков и ленточных червей водноболотных птиц верхнего течения Днестра	100
И. К. Загайкевич, К изучению распространения и биологии узкотелых златок рода <i>Agrilus</i> Curt. в УССР	111
Н. И. Черкащенко, Численность, суточная активность и состав пищи гнездящихся птиц долины верхнего течения Днестра	120
М. П. Рудишин, Материалы к изучению мыши желтогорлой в западных областях УССР	127
Павел Павлович Балабай	128